

УДК 338.242(477)

Савчук О.Р.

*магістр спеціальності «Економіка підприємства»
Національного університету
державної податкової служби України***ПОНЯТІЙНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ****CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC SECURITY****АНОТАЦІЯ**

У статті здійснено аналіз категорії «економічна безпека держави» у сучасній науковій літературі та нормативно-правових документах. Поелементно порівняно різні тлумачення, на основі чого сформовано власне трактування даної категорії, адаптоване до сучасних викликів українського суспільства.

Ключові слова: економічна безпека держави, екосестейт, стан безпеки, безпекоспроможність економіки.

АННОТАЦИЯ

В статье осуществлен анализ категории «экономическая безопасность государства» в современной научной литературе и нормативно-правовых документах. Поэлементно сравнены различные толкования, на основе чего сформирована собственная трактовка данной категории, адаптированная к современным вызовам украинского общества.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, экосестейт, состояние безопасности, безопасноспособность экономики.

ANNOTATION

The category of «economic security» have been analyzed in the article from the modern scientific literature and regulatory documents. Different interpretations have been compared partial, on which formed autor's own interpretation of the categories, adapted to the challenges of modern Ukrainian society.

Keywords: economic security of the state, ekosestate, state of security, security capacity of the economy.

Постановка проблеми. В час військової активності та соціально-політичних змін в Україні економічна безпека підтверджує статус найвагомішого компоненту національної безпеки. Економічна безпека має стати гарантом конкурентоспроможності національного товаровиробника, коли країна на межі активізації процесів інтеграції у світову економіку. Існує виключна актуальність та необхідність комплексного визначення даної категорії, зважаючи на розбіжності в думках науковців щодо трактування та сучасні динамічні зміни у всіх сферах діяльності нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численними є дослідження вітчизняних та закордонних вчених щодо визначення теоретичних основ економічної безпеки держави, серед них: Л. Абалкін [6], Н. Блінова [33], З. Варналій [17], О. Власюк [9], В. Геєць [27], Б. Грієр [36], Г. Дарнопих [12], Я. Жаліло [20], Л. Ісмаїлова [22], Б. Камлик [23], В. Кузьменко [25], Х. Маулль [35], І. Мішина [26], Х. Моргензан [34], В. Мунтіян, В. Сенчагов [31], В. Тамбовцев, С. Окіта [37], Л. Шевченко [16]. Однак тлумачення основних понять між науковцями не завжди узгоджується, тому є потреба в подальшому науковому пошуку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед сучасних науковців відсутня єдина думка щодо трактування терміну «економічна безпека держави» та використання елементів тлумачення категорії, що породжує різне розуміння суті не тільки в суспільстві, але й в державних органах, пріоритетним завданням яких, власне, і є забезпечення даної безпеки.

Мета статті полягає у аналізі трактування «економічної безпеки держави» в сучасній науковій літературі; структуризації тлумачення категорії «економічна безпека держави» для дослідження поняття окремо по елементах; формуванні на основі даного аналізу комплексного визначення сутності економічної безпеки держави, що відповідає сучасним викликам українського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «економічна безпека» була введена до наукового обігу президентом США Теодором Рузвельтом ще в 1904 р. Причиною було зростання промислової кризи в країні і потребою створення механізму для швидкої протидії [28, с. 35].

Детальний аналіз історичного становлення терміну «економічна безпека» в Україні в своїй науковій праці висвітлює І.В. Голіков. Підтримуючи точку зору автора, погоджуємось, що формування принципів економічної безпеки та поява даного терміну відбувались з 1991 р., адже саме в цей рік було здійснено зміну курсу новоствореної незалежної України на формування ринкової системи господарювання, яка конкретизувалась в демократизації суспільства, подоланні соціальної напруги, забезпеченні політичних змін, становленні ринкової економіки, покращенні рівня життя населення [10, с. 312].

У наукових працях вітчизняних економістів термін «економічна безпека держави» почав досліджуватись лише наприкінці минулого століття. На основі даних досліджень було сформовано відповідний методологічний інструментарій аналізу, що стало свідченням зародження нової підгалузі економічних досліджень – науки, яка вивчає теоретико-методологічні засади забезпечення економічної безпеки держави і має назву, яка походить від англійської economic security of state – економічна безпека держави, скорочено – «екосестейт» [32].

Основним нормативно-правовим актом, що визначає основи національної безпеки, є Закон України «Про основи національної безпеки України» № 39 від 19 червня 2003 р. Трактуювання економічної безпеки в ньому відсутнє, однак, виходячи з визначення «національної безпеки» в термінології даного закону, економічна безпека, як складова, визначається як захищеність життєво-важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах науково-технічної та інноваційної політики, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [2].

Юридичне трактування економічної безпеки закріплено в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, які розроблені Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та затверджені 29 жовтня 2013 р. Там економічна безпека визначається як стан національної економіки, що дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [3].

Відповідно до проекту закону України про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями № 4449а від 8 серпня 2014 р., мета якого була визначена як забезпечення економічної безпеки України і захист її фінансового потенціалу, економічна безпека тлумачиться як стан економіки, при якому забезпечується стійке економічне зростання, ефективне задоволення економічних потреб, контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів, захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях. Економічна безпека проголошена як визначальна складова національної безпеки [4].

Тлумачення категорії «економічна безпека держави» повинно відображати сутність даного явища. Здійснимо аналіз трактування поняття в наукових джерелах та нормативно-правових актах за такими складовими явища економічної безпеки, як об'єкт, мета, засоби та суб'єкти.

Терміни, що виділені з нормативно-правових актів, мають, як і в різних наукових дослідженнях, різні погляди щодо об'єкту, структури категорії «економічна безпека держави». В Законі України «Про основи національної безпеки України», в складі терміну «націо-

нальна безпека», є визначення економічної безпеки держави. У терміні звертається увага на необхідності економічної безпеки захищати інтереси як громадянина, так і держави, що засвідчує структурність «економічної безпеки держави»; зазначено два основних завдання – необхідність запобігання і нейтралізації загроз та забезпеченні сталого розвитку. Однак у визначенні відсутня частина мети безпеки – зростання економіки; ідентифікуються сфери діяльності економіки, що спричинює обмеженість дії економічної безпеки, адже динамічний розвиток постійно спричинює їх збільшення; в кінці зазначається, що здійснювати свої функції економічна безпека має «при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз», що свідчить про визначення терміну «економічна безпека» як непостійного, а лише створення даного «стану», за умови загроз.

Визначення терміну в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України) має також свої переваги та недоліки. До переваг можна віднести об'єкт – «стан», що свідчить про постійність даного явища; зазначена основна мета: збереження даного «стану» – можливість стійкості економіки як до внутрішніх, так зовнішніх загроз, крім того – стійкість та збереження позицій у світовому економічному середовищі і збалансоване зростання. Автори виклали три основні завдання економічної безпеки держави – протистояння загрозам, збереження конкурентоспроможності і стале зростання. Однак до недоліків викладу даного терміну в Методичних рекомендаціях потрібно віднести: акцент в об'єкті визначення на «стані національної економіки», що формує враження захисту економічних інтересів держави в міжнародних відносинах, не поглиблюючись до проблем внутрішньої економіки; не зазначені суб'єкти виконання і яким чином даний «стан» досягається.

В проекті закону України про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями визначення мають всі значимі складові терміну: об'єкт (аналогічний попередньому); чітко визначена мета – стійке економічне зростання, ефективне задоволення економічних потреб, контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів, захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях, що акцентує увагу як і на національних економічних «потребах», так і особистісних, на захисті вітчизняних виробників як всередині країни, так і поза її межами; зазначена контролююча функція економічної безпеки – захист наявних ресурсів. Однак у даному визначенні відсутня головна функція економічної безпеки – протистояння загрозам, адже, відповідно даному визначенню, не створюється інструментарій захисту від загроз та протидії; не зазначено, ким «забезпечується

стійке економічне зростання, ефективно задоволення економічних потреб», однак чітко зазначено суб'єкт в останній частині терміну – «контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів».

Визначення «економічної безпеки держави», взяті з нормативно-правових актів, не мали в своєму змісті головних виконавців створення економічної безпеки – держави та громадян. Адже про це говорить навіть Конституція України, ст. 17: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [1, с. 5].

Як і в офіційних документах, в науковій вітчизняній та зарубіжній літературі не має єдиного визначення економічної безпеки держави, що є причиною широкої структуризації поняття та зв'язком з іншими галузями знань та практики (табл. 1–4) [10, с. 309].

Аналізуючи таблицю 1, констатуємо, що найбільша кількість науковців визначають об'єктом економічної безпеки держави стан економіки (економічної системи) та стан спроможності забезпечувати захист економічних інтересів і здатності здійснювати поступальний розвиток економіки (або якісна характеристика економічної системи, або наявність можливостей для забезпечення репродукції виробничого потенціалу, стабільності суспільного ладу). Інші дослідники трактують дане поняття як захищеність, сукупність умов та факторів, складну поліструктурну науку, економічні відносини, комплекс заходів та систему інструментів. Однак виділення такого об'єкту в економічній безпеці держави є неповним, адже захищеність

є однією з функцій економічної безпеки держави, сукупність умов та факторів, заходів або системи інструментів свідчать про динамічність явища та виключають статичність (постійність) «стану» безпеки. Визначення терміну «економічна безпека держави» як науки підкреслює функціональність її теоретичного блоку, однак не сутність самого явища. Економічні відносини є тільки частиною об'єкту «економічної безпеки держави», адже до складу включають також суб'єктів економічної безпеки, заходи, що її забезпечують, та стратегічний потенціал.

І економічна система, і інститути влади є відповідальними за створення даної «безпеки», однак деякі науковці трактують тільки «стан економіки» або «стан держави», що є неповним. Тому, досліджуючи переваги та недоліки визначень об'єкту економічної безпеки держави в аналізованих роботах науковців, вважаємо, що найбільш комплексним буде визначення об'єкту як «стану спроможності економіки та інститутів влади протистояти негативним впливам з зовнішнього та внутрішнього середовища забезпечити мету економічної безпеки держави». В таблиці 2 систематизовані цілі економічної безпеки держави, які виділяють науковці.

У визначенні мети «економічної безпеки держави» більшість науковців схиляються до виділення таких напрямів, як економічний розвиток; захищеність національних інтересів у сфері економіки; достатній економічний та оборонний потенціали; стабільність і стійкість національної економіки та суспільства; спроможність протистояти негативним впливам з зовнішнього та внутрішнього середовища; задоволення економічних потреб; дієздатність гос-

Таблиця 1

Аналіз об'єкту економічної безпеки держави

№	Об'єкти	Автори визначення
1	Стан економіки / економічної системи	В. Кузьменко, А. Ісмаїлова, В. Шлемко, А. Степаненко, В. Пірумов, О. Лепіхова, В. Тамбовцев, М. Герасимов, Х. Моргензан
2	Стан економіки та інститутів влади	Л. Шевченко, В. Сенчагов, С. Дзюбик
3	Стан держави	Л. Дмитриченко, Г. Пастернак-Таранущенко
4	Захищеність економічних інтересів	М. Камлик, Н. Блінов, Л. Шевченко, А. Бесчастний, М. Єрмошенко
5	Сукупність умов та факторів / поєднання економічних, політичних і правових умов	Л. Абалкін, А. Ілларіонов
6	Складна поліструктурна наука / дослідження національних економічних інтересів і загроз економічній безпеці	О. Власюк
7	Стан спроможності забезпечувати захист економічних інтересів і здатності здійснювати поступальний розвиток економіки / якісна характеристика економічної системи / наявність можливостей для забезпечення репродукції виробничого потенціалу, стабільності суспільного ладу	Б. Губський, Г. Дарнопих, Я. Жаліло, Е. Бухвальд, А. Архіпов, М. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова (автори аналітичної доповіді Українського центру економічних і політичних досліджень)
8	Економічні відносини між різними суб'єктами з приводу досягнення необхідного рівня розвитку економіки	І. Мішина
9	Комплекс заходів, спрямованих на стійкий розвиток національної економіки	Р. Дяцків, З. Варналій, В. Мунтіян
10	Система інструментів пом'якшення суперечностей між суб'єктами економічної діяльності	С. Окіта

Джерело: складено автором на основі [5 – 9; 11–27; 29–31; 33–37]

Таблиця 2

Аналіз мети економічної безпеки держави

№	Мета	Автори визначення
1	Економічний розвиток	Л. Дмитриченко, Г. Пастернак-Таранущенко, Р. Дацків, В. Пірунов, З. Варналій, А. Бесчастний, В. Мунтіян
2	Соціально-орієнтований розвиток	С. Дзюбик, А. Бесчастний, Л. Шевченко
3	Захист джерел матеріального та духовного розвитку	А. Бесчастний
4	Створення механізму реалізації і захисту національних інтересів розвитку економіки	В. Сенчагов, Е. Бухвальд, Х. Маулль, М. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова (автори аналітичної доповіді Українського центру економічних і політичних досліджень)
5	Спроможність протистояти негативним впливам з зовнішнього та внутрішнього середовища	Я. Жаліло, М. Єрмошенко, А. Бесчастний, О. Лепіхова, В. Кузьменко, Б. Грієр, С. Окіта
6	Захищеність національних інтересів у сфері економіки	Г. Дарнопих, І. Мішина, В. Сенчагов, М. Єрмошенко, С. Дзюбик, Л. Шевченко, А. Бесчастний, М. Камлик, А. Ісмаїлова, Л. Шевченко, Б. Губський, Г. Дарнопих
7	Відпрацювання та впровадження оптимальної соціально-орієнтованої економічної політики	В. Сенчагов
8	Вирішення соціальних завдань	В. Пірунов
9	Стойке економічне зростання	Л. Ісмаїлова
10	Задоволення економічних потреб	І. Мішина, Я. Жаліло, В. Шлемко, І. Бінько, Е. Бухвальд, А. Архіпов, Л. Ісмаїлова
11	Контроль з боку держави за переміщенням і використанням національних ресурсів	Е. Бухвальд, Л. Ісмаїлова
12	Максимальне виробництво економічних ресурсів на душу населення	А. Ілларіонов
13	Достатній економічний потенціал	М. Єрмошенко, С. Дзюбик, М. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова (автори аналітичної доповіді Українського центру економічних і політичних досліджень), Л. Шевченко
14	Достатній оборонний потенціал	В. Сенчагов, С. Дзюбик, М. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова (автори аналітичної доповіді Українського центру економічних і політичних досліджень), Л. Шевченко, В. Губський
15	Незалежність національної економіки	М. Єрмошенко, В. Пірунов, Л. Абалкін
16	Суверенність держави	М. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова (автори аналітичної доповіді Українського центру економічних і політичних досліджень)
17	Стабільність і стійкість національної економіки і суспільства	В. Шлемко, І. Бінько, А. Степаненко, М. Герасимов, М. Єрмошенко, О. Лепіхова, М. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова (автори аналітичної доповіді Українського центру економічних і політичних досліджень), Л. Абалкін, В. Губський, Б. Грієр
18	Здатність до постійного поновлення та самовдосконалення	М. Єрмошенко, З. Варналій, Л. Абалкін
19	Безпека соціально-економічних систем	О. Власюк
20	Зростання та забезпечення добробуту громадян	Л. Дмитриченко, Г. Дарнопих, Г. Пастернак-Таранущенко, Е. Бухвальд, Х. Моргензан
21	Дієздатність господарських систем	Г. Дарнопих, В. Тамбовцев, М. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова (автори аналітичної доповіді УЦЕПД)
22	Забезпечення конкурентоспроможності економіки у світовій системі господарювання	Я. Жаліло

Джерело: складено автором на основі [5 – 9; 11–27; 29–31; 33–37]

подарських систем. Значна кількість науковців у власному визначенні економічної безпеки держави допускають в меті конкретизацію на окремому можливому випадку, сфері впливу, функції, показниках виявлення досліджуваного явища, про що свідчать винесені значення «мети» різних науковців у таблиці 2.

Узагальнивши наведені вище трактування економічної безпеки держави, вважаємо, що

основним завданням економічної безпеки держави є: протистояння загрозам, збереження конкурентоспроможності та забезпечення сталого зростання. Звідси визначимо мету даного терміну як: протистояння негативним впливам з зовнішнього та внутрішнього середовища, стабільність і конкурентоспроможність національної економіки, стійке економічне зростання добробуту держави та кожного громадянина.

Трагування економічної безпеки держави для повноти потребує визначення засобів, що мають бути використані для її досягнення (табл. 3).

Дослідивши термін «економічна безпека держави», констатуємо, що лише незначна частина науковців у визначенні конкретизують засоби її досягнення і лише деякі називають їх. В більшості фахівці розглядають засоби для досягнення безпеки шляхом створення абстрактного механізму протидії загрозам, реалізації та захисту національних інтересів розвитку економіки, підтримання соціально-орієнтованої економічної політики держави (М. Камлик [21, с. 8], В. Сенчагов [29, с. 47], З. Варналій [7, с. 35], В. Мунтіян).

Аналізуючи праці вітчизняних та зарубіжних науковців, визначимо засоби, що використовуються для досягнення економічної безпеки держави у вигляді «створення соціально-орієнтованого механізму протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам та реалізації і захисту національних інтересів розвитку економіки, адаптованого до особливостей національної економіки». Трагування засобів досягнення та збереження економічної безпеки держави, таким чином, буде найбільш повним та наближеним до особливостей української національної економіки.

У наукових працях суб'єктами реалізації економічної безпеки держави дослідники називають економічні системи різних рівнів ієрархії; державу (інститути влади) та суспільство (націю). Більшість вчених схильні до думки, що виконавцем досягнення стану економічної безпеки держави є економічна система країни, менше – держава. Лише незначна кількість дослідників у власному визначенні зазначають виконавцями і державу (інститути влади), і економічну систему країни. На нашу думку, як і державні інститути з покладеними на їх функціями, так і економічна система держави різних рівнів ієрархії у взаємодії можуть виступати повноправними виконавцями, що дійсно забезпечать стабільний стан економічної безпеки держави.

Висновки. Дослідивши тлумачення категорії «економічна безпека держави» в сучасній науковій літературі, констатуємо значну варіацію його трактування, що породжує зростання важливості точного та повного визначення, адже це забезпечить правильне усвідомлення суті даного явища науковцями, що далі досліджуватимуть поняття; державними інститутами, що розроблятимуть механізми забезпечення економічної безпеки; кожним громадянином, що є частиною держави, системи економіки і суспільної свідомості.

Таблиця 3

Засоби досягнення економічної безпеки держави

№	Засоби	Автори
1	Впровадження оптимально соціально-орієнтованої економічної політики	М. Камлик
2	Створення механізму реалізації і захисту національних інтересів розвитку економіки та підтримання соціально-політичної стабільності суспільства	В. Сенчагов
3	Створення механізму протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам або ризикам	З. Варналій, В. Мунтіян
4	Недопущення порушення зв'язків з постачальниками сировинних ресурсів і посилення небезпечних тенденцій розшарування суспільства та ескалації соціальних конфліктів	Х. Маулль
5	Вимірювання економічної безпеки коливаннями ВВП; аналіз структури господарських зв'язків і типу виробництва	Б. Грієр
6	Створення сприятливих умов для імпорту в країну, зміцнення національної валюти, розвиток стратегічної інвестиційної політики	С. Окіта

Джерело: складено автором на основі [5–9; 11–27; 29–31; 33–37]

Таблиця 4

Суб'єкти економічної безпеки держави

№	Засоби	Автори
1	Економічна система (соціально-економічні системи різних рівнів ієрархії: - особа; - домашнє господарство; - галузь; - регіон; - сектор економіки; - національна економіка; - світове господарство)	В. Кузьменко, Л. Ісмаїлова, Я. Жаліло, В. Шлемко, І. Бінько, В. Сенчагов, А. Степаненко, М. Єрмошенко, В. Пірунов, С. Дзюбик, О. Лепіхова, Е. Бухвальд, А. Архіпов, В. Тамбовцев, О. Власюк, І. Мішина
2	Держава (інститути влади)	Л. Ісмаїлова, Л. Шевченко, Б. Губський, Л. Дмитриченко, І. Мішина, Г. Пастернак-Тарануценко, В. Пірунов, З. Варналій, А. Бесчастний, М. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова (автори аналітичної доповіді Українського центру економічних і політичних досліджень), Н. Блінов, В. Сенчагов, С. Дзюбик
3	Суспільство (нація)	А. Бесчастний, В. Мунтіян

Джерело: складено автором на основі [5–9; 11–27; 29–31; 33–37]

Отже, систематизувавши сучасні вітчизняні та зарубіжні наукові доробки за допомогою аналізу кожної складової терміну «економічна безпека держави» в таблицях 1–4, визначимо економічну безпеку держави як стан спроможності економіки та інститутів влади забезпечити стабільність і конкурентоспроможність національної економіки, можливість протистояти негативним впливам чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, стійке економічне зростання добробуту держави та кожного громадянина шляхом створення соціально-орієнтованого механізму протидії негативним впливам, реалізації і захисту національних інтересів розвитку економіки, адаптованого до особливостей національної економіки.

Дане визначення є комплексним, адже включає в себе всі складові трактування категорії «економічна безпека держави» і може стати основою для подальших досліджень економічної безпеки, її складових, рівнів реалізації і створення ефективних механізмів її досягнення в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 18.04.2013 р. № 221-VII (221-18) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF>.
4. Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями: проект закону України від серп. 2014 р. № 4449а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG3FL68A.html.
5. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.
6. Бесчастний А.В. Економічна безпека України в контексті світової економічної кризи / А.В. Бесчастний // Економіка і держава – 2009. – № 15. – С. 67–69.
7. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [монографія] / [З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко]; за заг. ред. проф. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
8. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк. – К.: Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. – 48 с.
9. Геєць В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [монографія] / [В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк]. – Х.: ХНЕУ, 2006. – 240 с.
10. Голяков І.В. Сутність та еволюція поняття економічної безпеки / І.В. Голяков // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 309–314.
11. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: [монографія] / Б.В. Губський. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 122 с.
12. Дарнопих Г.Ю. Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. ... к. е. н.: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Г.Ю. Дарнопих. – Х., 1999. – 21 с.
13. Дацків Р.М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції / Р.М. Дацків. – Л.: Центр Європи, 2006. – 160 с.
14. Дзюбик С.Д. Сучасна економічна теорія і проблеми її застосування: [навч. посіб.] / С.Д. Дзюбик. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 168 с.
15. Дмитриченко Л.И. Государственное регулирование экономики: методология и теория: [монографія] / Л.И. Дмитриченко. – Д.: УкрИТЭК, 2008. – 330 с.
16. Шевченко Л.С., Гриценко О.А., Макуха С.М. та ін. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: [монографія] / [Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін.]; за ред. д. е. н., проф. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2009. – 312 с.
17. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
18. Жаліло Я.А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я.А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: ВПЦ Київський ун-т, Ін-т міжнар. відносин. – 2001. – № 26. – С. 24–27.
19. Илларионов А.И. Критерии экономической безопасности / А.И. Илларионов // Вопросы экономики. – 1998. – № 10. – С. 49.
20. Ісмаїлова Л.Л. Економічна безпека: сутність та основні її види / Л.Л. Ісмаїлова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 10(113). – С. 126–129.
21. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: [навч. посіб.] / М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.
22. Кубах Т.Г. Аналіз наукових підходів до розкриття сутності економічної безпеки держави / Т.Г. Кубах // Ефективна економіка – 2014. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3354>.
23. Кузьменко В.В. Держава як інститут економічної безпеки / В.В. Кузьменко // Наукові праці Дон НТУ. Серія «Економіка». – 2004. – № 69. – С. 136–142.
24. Мішина І.Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: автореф. дис. ... к. е. н.: спец. 08.00.01 «Економічна теорія» / І.Г. Мішина – Д., 2007. – 235 с.
25. Олейников Е.А. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Е.А. Олейников – М.: Бизнес-школа «Интел-синтез», 1997. – 397 с.
26. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: [монографія] / Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 320 с.
27. Пирумов В.С. Методологические проблемы обеспечения национальной безопасности России / В.С. Пирумов. – М., 1996. – С. 47.
28. Семененко В.М. Економічна теорія. Політекономія / В.М. Семененко, Д.І. Коваленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/162759142-politekonomiya_ekonomichna_teoriya_politekonomiya_semenenko_vm.html.
29. Сенчагов В. Финансовый кризис и обострение угроз и вызовов экономической безопасности / В. Сенчагов // Вестник Института экономики РАН. – 2009. – № 2. – С. 46–58.

30. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 39–54.
31. Теория, методология и практика таможенного дела: сб. науч. тр. : в 2-х ч. / Науч. ред. Н.М. Блинова. – М. : РИО РТА, 2006. – 256 с.
32. Чубукова О.Ю. Системи економічної безпеки (екосистейт): сутність, структура / О.Ю. Чубукова // Ефективна економіка. – 2014. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3169>.
33. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД. – 1997. – 144 с.
34. Morgenthau H.J. Dilemmas of Politics / H.J. Morgenthau. – Chicago., 1958. 113 p.
35. Maull H. Raw materials, energy and Western security / H. Maull. – L., 1984. – 413 p.
36. Greer B. European economic security // B. Greer, St. Flanagan, F. Hampson / Securing Europe's future – L., 1986. – P. 221–241.
37. Okita S. The prospect of my arrival // Create Space. – D., 2011. – 277 p.